

КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЯ У ДРАМІ М. КОСТОМАРОВА «КРЕМУЦІЙ КОРД»

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (36) 2016

УДК 821.161.2-2.09 Костомаров

Товт О. Концепція героя у драмі М. Костомарова «Кремуцій Корд»; 8 стор.; бібліографічних джерел – 11, мова – українська.

Анотація. Творча спадщина М. Костомарова виявляє широке авторське зацікавлення античним матеріалом. Яскравим свідченням вдалого опрацювання такого матеріалу є п'єса «Кремуцій Корд». Вдаючись до змалювання історичної епохи, митець використав давноминулі події не тільки як сюжетну основу твору, але й задля актуалізації та алегоричної інтерпретації сучасного світу, зокрема життя українського народу.

У статті досліджується рецепція постаті римського історика Кремуція Корда в однойменній драмі М. Костомарова. Осмислюються особливості трактування автором античного образу, який драматург виписав ніби зсередины, виокремивши такі риси героя, як мужність, терплячість, порядність, честь, громадянську відповідальність. У творі органічно поєднуються риси поезики класицизму та романтизму, що зумовили оригінальне трактування античного сюжетно-образного матеріалу.

Ключові слова: античність, історична постать, Кремуцій Корд, художній образ, алегорія.

Драматичні твори М. Костомарова відзначаються зверненням до героїчних сторінок минулого українського народу. Серед них «Сава Чалий», «Переяславська ніч», «Украинские сцены из 1649 года», у яких автор обстоював самотність і життєздатність української мови і літератури, доводив право українського народу на свою історію. Осмислюючи національну історію, драматург неодноразово апелював до античного матеріалу. «Уява моя постійно зверталась до Греції та Риму, до їхніх богів, героїв, до їхньої літератури та пам'ятників мистецтва» [5, с. 319], – писав в «Автобіографії» М. Костомаров. Яскравим зразком таких зацікавлень митця є п'єса «Кремуцій Корд», написана 1849 року під впливом арешту у зв'язку зі справою Кирило-Мефодіївського товариства, а відтак і розлуки з коханою, якій присвячено твір («незабвенной А. Л. К. на память 14 июня 1847» – Аліні Леонтіївні Крагельській). Не випадково драму було опубліковано в 1862 році з двома контрастними епіграфами: перший – рядки з «Анналів» римського історика Тацита, другий – з поеми Адама Міцкевича «Конрад Валленрод» про зворушливе почуття.

Один із перших рецензентів, М. Салтиков-Щедрін, назвав твір історичним дослідженням у драматичній формі. В. Івашків у розвідці «Українська романтична драма 30-80-х років XIX століття» визначив жанр «Кремуція Корда» як політичну драму-памфлет [1, с. 61]. Я. Козачок вважає, що твір «можна назвати політичною трагедією» [4, с. 237].

Сюжет трагедії базується на реальному історичному факті – суді римського сенату часів правління диктатора Тиберія над істориком Кремуцієм Кордом. Цю подію історик Тацит висвітлив у літописі «Анналі», де, характеризуючи добу, вказав на занепад суспільства, у якому панують зрадництво, пристосуванство, у якому порушують моральні принципи. Уся влада належала імператору,

котрий послуговувався підтримкою свого улюбленця Сеяна та сенаторів. Усі повстання в такому суспільстві легко і швидко придушувались, адже існував «закон об оскорбленні величества» [10, с. 41]. Кремуція Корда притягують до відповідальності за те, що він у своїх «Анналах» виявив прихильність до Брута і назвав вбивцю Юлія Цезаря – Кассія останнім із римлян. Обвинувачами у цій справі стали поет Сатрій Секонд, історик Пінарій Натта та сенатор Фірмій. За дорученням Сеяна вони готові згубити чесного громадянина, аби тільки догодити імператорові і заслужити його прихильність.

Саме ця подія становить фабульну основу трагедії М. Костомарова. Сюжет, запозичений із давньоримської історії, не вирізнявся особливою складністю. У п'єсі «Кремуцій Корд» М. Костомаров використав такий прийом, як «композиційний контраст», завдяки якому автор зумів пов'язати всі складові змістоформи твору в один подієвий вузол. При цьому зміст кожної з дій п'єси подається у формі діалогу героя з групами його прихованих і відвертих противників [3, с. 70].

У часи цензури звернення до античного сюжету сприяло драматургу в алегоричній формі проаналізувати ментальність абсолютного володаря, розкрити сутність необмеженої влади, викрити тогочасне суспільство, у якому, на думку В. Смілянської, «пишним цвітом буяє доносителство всієї кожного одне на одного, культивоване лицемірним і жорстоким самовладдям» [8, с. 18-19]. У таких умовах донос став «средством для достижения почестей, как прежде храбрость и любовь к отечеству...» [7, с. 300]. Так, у подіях, які відбулися на початку нової ери, легко впізнати сучасність, а саме: знищення демократії та встановлення необмеженої влади в Російській імперії. Автор, осмисливши трагічні потрясіння, впевнюється в ідеях Кирило-Мефодіївського братства

щодо деспотії влади та взаємин особистості й самодержавця.

Уже заголовки дій – «Доносчики», «Тиран», «Історик» – прямо вказують на схожі проблеми античного й сучасного авторові світу, зокрема митець і тиран, народ і правитель та інші.

Уся влада в Римі належала імператору. Сенат покірно виконував його вказівки, забуваючи при цьому про всі принципи демократії. «Где форум, комици, где трибуны – охранители слабых?.. Их заменили теперь доносчики! Доносчики! Ничто не может выразить весь ужас этого слова, неизвестного в старом Риме» [7, с. 300]. Сенатори своїми доносами всіляко намагалися догодити Тиберію. Вони зводили наклеп на будь-кого, аби тільки самим залишитись осторонь. Монологи Сатра вказують на опонентів М. Костомарова, які трактували наукові факти відповідно до поглядів і цензури влади. Драматург викриває і зрадника Кирило-Мефодіївського товариства – О. Петрова.

Сам Тиберій усвідомлював нищість римського народу і користувався цим для здійснення власних планів. М. Костомаров викриває згубність необмеженої влади імператора, чому сприяє прийом самохарактеристики: «Я не хочу сразу уничтожить свободы Рима: я люблю – уничтожить ее! Эти проблески сопротивления моей власти, эти порывы пылких душ, легко уничтожаемые доносами и раболопным судом, – как это мне нравятся!» [7, с. 308-309].

Всесильному тиранові Тиберію та його прихильникам у творі протистоїть благородний історик – Кремуцій Корд. Останній становив небезпеку для імператора, адже «его бескорыстие, его видимая неохота пользоваться нашими милостями показывают в нем благородную душу: если таких будет много, наша власть не тверда» [7, с. 316]. Не тільки концепція праці історика, але і його незалежна поведінка обурювали лицемірного Тиберія. Саме чесність, добропорядність та правдивість зробили Кремуція Корда ворогом для імператора та його прихильників, тому він прагнув розправитися з ученим, навіть при відсутності відповідного закону, адже «закон – для слабых..., а для цезаря – нет иного закона, кроме его собственного произвола...» [7, с. 317]. Історик усвідомлював, що причина для його покарання буде знайдена. Та він не відмовився від своїх переконань, бо був упевнений у тому, що «...на свете нет силы, способной поколебать честного человека» [7, с. 299].

Аби все ж «узаконити» покарання для історика, прибічник імператора – Сеян робив усе, щоб «все тайные замыслы неблагонамеренного человека были обнаружены, дабы можно было истребить, так сказать, самый сок зла» [7, с. 295]. Таким чином, донос на Кремуція Корда був справою рук Сеяна, а поет Сатрій Секонд, історик Пінарій Натта та сенатор Фірмій були тільки виконавцями цього задуму. Якщо історик та сенатор виконували

тільки роль свідків у цій справі, то поет брав безпосередню участь у викритті Кремуція Корда. Останній розсудливий і обережний, а тому не піддався на провокаційні нарікання свого друга Сатрія Секонда, котрі стосувалися свавілля, яке панувало у суспільстві, ролі поетів, які змушені були вихвалити очільників влади, скрутного становища істориків, які «...за горсть монет, за ласковый взгляд сильного человека переворачивали бы наизнанку события, даже бесчестно сочиняли небывалое...» [7, с. 317]. Вислухавши поета, Кремуцій зауважив: «Есть одно самое ужасное горе, перед которым бессильны все бедствия: это горе – нечистая совесть и тяжесть чужой крови и чужих слез. Вот истинное горе, любезный Сатрий!» [7, с. 299].

Римський історик зумів вловити нещирість у розмові з поетом. Тому, виявивши зрадників у своєму саду, він чітко усвідомлював причину їхнього візиту. Навіть у такій ситуації Кремуцій Корд залишився шляхетним і не уподібнився до зловмисників – не став донощиком. «Донесите друг на друга и запутайтесь в своих доносах так, чтоб один другому служил палачом» [7, с. 305].

Кремуцій Корд постає перед сенатом. Пофілософськи, глибоко, продумано звучать його слова про вічні життєві цінності: мужність, порядність, честь, громадянську відповідальність. Навіть під загрозою смерті Кремуцій Корд залишається вірним батьківщині: «... Никакое горе, никакая мука не в силах преодолеть той горести, которая терзает мне сердце при мысли о твоём унижении!» [7, с. 306].

Любов до батьківщини, прагнення до свободи й незалежності – ось риси, які вирізняють чесного історика від пристосованців, котрі ладні вихвалити очільників влади, перекручувати історію задля власної вигоди. Кремуцій Корд – це виняткова особистість, яка готова відстоювати правду навіть ціною власного життя.

Спогад Тацита про римського історика дав змогу драматургу створити майже автобіографічний сюжет. Про все, що довелось пережити українському вченому під час допитів у справі Кирило-Мефодіївського товариства, він описав у драмі «Кремуций Корд», а слова «Загинути в розквіті років, не встигнувши отримати насолоду життя...» яскраво характеризують весь відчай, який охоплював його душу [2, с. 75]. Письменник зумів на прикладі подій давнього Риму викрити чимало проблем сучасності. У персонажах драми легко впізнати реальних прототипів. Так, образ Кремуція Корда асоціюється з автором трагедії, керуючий III відділом Л. Дубельт став прототипом лицемірного Сеяна, а в особі Тиберія неможливо не впізнати риси Миколи І. Загалом твір в алегоричній формі відображає реальні події, пов'язані з арештом учасників Кирило-Мефодіївського товариства, а сентенції Кремуція Корда – ідеї таємної організації, зокрема погляди М. Костомарова, викладені

у програмовому документі братства «Книзі буття українського народу», котра прийнята ідеєю національної свободи.

Звернення до античного сюжету, громадянської тематики, поділ персонажів твору на позитивних та негативних є свідченням вияву класицистичних тенденцій у драмі. При цьому твір написаний у період розвитку романтизму, а відтак провідними у ньому стають проблема трагічної долі людини, культ душевного страждання, різке протиставлення мрії, ідеалу й дійсності [11, с. 247].

Автор не ставить перед собою завдання схематично відобразити події минулого, а намагається актуалізувати та вирішити важливі питання, котрі стосуються насамперед життя українців. Незважаючи на те, що драма написана російською

мовою, вона наскрізь перейнята питанням вільного демократичного існування українського народу. М. Костомарова утверджує думку про те, що українцям притаманний протест проти всього, що обмежує свободу особистості. Саме таким постає образ Кремуція Корда – людини, яка виявляє стійкість, непохитність у намірах, поглядах, діях, яка до останнього залишається вірною своїм переконанням. Для драматурга римський історик став ідеалом, якого варто наслідувати, а тому доля головного героя та автора драми ніби зливаються в єдине ціле.

За яскравістю авторського задуму, силою громадянської тематики, викривальним пафосом, виразністю розкриття образів драма «Кремуцій Корд» М. Костомарова займає чільне місце в українській та світовій літературі.

Література

1. Івашків В. Українська романтична драма 30-80-х років XIX століття / В. Івашків. – Київ: Наукова думка, 1990. – 142 с.
2. Клименко Т. Постать Тараса Шевченка в житті Миколи Костомарова / Т. А. Клименко // Архіви України. – 2014. – № 2. – С. 73-77.
3. Ковпик С. Поетика загального компонування твору української драматургії першої половини XIX ст. / С. Ковпик // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 6 (217). – Ч. I. – 2011. – С. 62-73.
4. Козачок Я. Горизонти українотворення в публіцистиці М. І. Костомарова. Микола Костомаров у контексті сучасності: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Я. В. Козачок, В. В. Чекалюк. – К.: НАУ, 2013. – С. 216–245.
5. Костомаров М. Автобіографія / М. Костомаров // Костомаров М. І. Історичні постаті / Перекл. І. С. Голуб. – Дніпропетровськ: Січ, 2008. – С. 301–594.
6. Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К.: Либідь, 1991. – 40 с.
7. Костомаров М. Твори: В 2 т. / М. Костомаров. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поезія; Драми; Оповідання. – 538 с.
8. Смілянська В. Літературна творчість Миколи Костомарова / В. Смілянська // Костомаров М. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поезія; Драми; Оповідання. – С. 5–37.
9. Смолій В. А. та ін. Микола Костомаров: Віхи життя і творчості: Енцикл. довід. / В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь. – К.: Вища шк., 2005. – 543 с.
10. Тацит П. К. Сочинения в двух томах. – Ленинград: Наука, 1969. – Т. 1: Анналы. Малые произведения. – 444 с.
11. Яценко М. Романтизм // Історія української літератури. XIX століття: У 3 кн. Кн. 1: Навч. посібник / За ред. М. Т. Яценка / М. Яценко. – К.: Либідь, 1995. – С. 240-312.

Ольга Товт

КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЯ В ДРАМЕ Н. КОСТОМАРОВА «КРЕМУЦІЙ КОРД»

Аннотация. Творческое наследие Н. Костомарова проявляет широкий авторский интерес к античным материалам. Ярким свидетельством удачной обработки такого материала является пьеса «Кремуций Корд». Прибегая к изображению исторической эпохи, художник использовал давно минувшие события не только как сюжетную основу произведения, но и с целью актуализации и аллегорической интерпретации современного мира, в том числе жизни украинского народа.

В статье исследуется фигура римского историка Кремуция Корда в одноименной драме Н. Костомарова. Осмысливаются особенности восприятия и переосмысления автором античного образа, которого драматург выписал словно изнутри, выделив такие черты героя, как мужество, терпение, порядочность, честь, гражданскую ответственность. В произведении органично сочетаются черты поэтики классицизма и романтизма, которые обусловили оригинальную трактовку античного сюжетно-образного материала.

Ключевые слова: античность, историческая фигура, Кремуций Корд, художественный образ, аллегория.

Olha Tovt

THE CONCEPT OF THE CHARACTER IN DRAMA «KREMUTSII CORD» BY M. KOSTOMAROV

Summary. Artistic heritage of M. Kostomarov shows widespread interest in ancient materials. A clear evidence of the successful processing of this material is the play «Kremutsii Cord». Depicting historical epoch the artist used ancient events not only as a plot but for updating and allegorical interpretation of the modern world, in particular lives of the Ukrainian people.

The article examines the reception of the figure of Roman historian Kremutsii Kord in the drama with the same title of M. Kostomarov. The peculiarities of the author's perception of ancient character are rethought. The author described him from insight and distinguished such features as *courage, patience, honesty, honor, and civic responsibility*.

The work combines the features of the poetics of classicism and romanticism and this has caused original interpretation of ancient plot and characters.

Key words: ancient, historical figure, *Kremutsii Cord*, character, allegory.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

© *Товт Ольга Олександрівна* – аспірантка кафедри української літератури ДВНЗ «Ужгородський національний університет».